

lássanak el? A válasz: igen, ha a korszerűsítés itt vázolt és még bizonyára sok más javaslattal kiegészíthető követelményeit a járási könyvtárak megvalósítják.

A Somogy megyei könyvtárosok 1967 novemberében módszertani értekezleten vitatták meg az új Marcali Járási Könyvtárban a korszerű járási könyvtár munkáját. A járási könyvtárosok mindegyike egyetértett az új követelményekkel. (Azóta már számos gyakorlati példa bizonyította, hogy az olvasók új és eddigieknél nagyobb igényekkel is fordulnak a járási könyvtárhoz.) És bár mindegyik járási könyvtáros szükségesnek tartotta az anyagi és személyi feltételek javítását, elismerték, hogy a jelenlegi körülmények között is lehet és kell is a munkát, a munka szervezetét korszerűsíteni, és elő lehet készülni a következő években sorra kerülő igényesebb, nagyobb erőt kívánó feladatok megvalósítására.

Szita Ferenc

Szakszervezeti könyvtárak a vasiparban

244

I.

A vas-, fém- és villamosenergia-iparban foglalkoztatott majdnem félmillió dolgozó könyvtári ellátását a munkahelyeken 433 könyvtár és kölcsönzőhely szolgálja, 1 242 000 kötetnyi könyvvállománnyal. 192 budapesti könyvtár a szakszervezet központi könyvtárának hálózatába tartozik, a vidékiek pedig az SZMT központi könyvtárába. Rendszeres olvasónak a dolgozók 26,7%-át tekinthetjük. A budapesti és vidéki könyvtárak olvasói átlaga között némi eltérés van: Budapesten a dolgozók 27,2%-a, vidéken 26,1%-a veszi igénybe a könyvtárakat. A könyvellátottság is valamivel kedvezőbb Budapesten. Itt egy dolgozóra 2,9, egy olvasóra pedig 10,6 kötet könyv jut, vidéken ez a hányad 2,2 illetve 8,7 kötet. A könyvtárak igénybevételét és az olvasás intenzitását jelző mutatókban nincs lényeges különbség. Egy olvasó átlagosan 8 esetben látogatja évente a könyvtárakat, és egy-egy alkalommal 2,8 kötet könyvet visz el (évente 22,4 kötetet olvas).

A fenti adatok azt bizonyítják, hogy a vidéki és a budapesti könyvtárak teljesítménye nagyjából azonos. A könyvtárak teljesítményei közötti eltérések az ipar koncentráltágával, az üzemek, munkahelyek nagyságrendjével szorosan összefüggő adottságokból — anyagi, személyi, technikai feltételekből — erednek, Budapesten és vidéken egyaránt.

A vasipar sajátossága, hogy a dolgozók nagy része kevés számú nagyüzemben tömörül. Ez elsősorban Budapestre és 3—4, számottevő vasiparral rendelkező megyére jellemző. Ugyanakkor megtaláljuk a közép- és kisüzemek sokaságát is. Ennek alapján kategorizálhatjuk a könyvtárakat is. A kategóriák között mind a feltételekben, mind a munka eredményeiben lényegesek a különbségek. *Az üzemek nagysága meghatározza a könyvtárakkal szemben támasztott követelményeket*, az irányító és módszertani munka feladatait is. Ezt az állítást a budapesti könyvtárhálózat fontosabb adataival szeretnénk közelebbről megvilágítani:

A több mint negyed millió budapesti vasipari dolgozó 55,4%-át tömörítő 26 üzemben működik *önálló könyvtár*, főhivatású könyvtárossal. Ezek rendelkeznek a budapesti könyvvállomány 65,4%-ával, és az évi könyvforgalom 77,7%-át boncolítják le. A könyvellátottság is ezekben az üzemekben a legjobb: 1 dolgozóra 3,4, 1 olvasóra 10,8 kötet könyv jut. *Dolgozók 30,5%-a rendszeres olvasó, ez az arány magasabban az országos átlag felett van.* Állományuk a korszerű igényeknek megfelelő választékot nyújt. Ezzel az állománnyal képesek a meglévő és a lehetséges olvasótábor igényeit is kielégíteni.

Korántsem ilyen kedvező a helyzet a vasipari dolgozók 44,6%-át foglalkoztató *közép- és kisüzemek könyvtáraiban*. Ezekben társadalmi munkás könyvtárosok dolgoznak. Közülük 131 munkahely könyvtára (könyvkölcsönzője) a központi és a két körzeti könyvtár letéti hálózatához tartozik, 33 önálló. A könyvellátottság nagyjából azonos mind a két kategóriában (jóval kevesebb, mint a nagyüzemi könyvtáraknál). A letéti könyvtárak anyaga azonban korszerűbb, a hálózat vérkeringése a cserék révén mindig friss, nincs elfekvő könyv. Az önálló középüzemi könyvtárak legtöbbjében az állományfejlesztés alkalomszerű, pénzügyi lehetőségek korlátozott. Állományuk egy idő után — főleg a törzsolvasók számára — érdektelenné válik. Ezek a többi hálózatban is ismert problémák számunkra azért fontosak, mert velük tudjuk leginkább megmagyarázni, hogy *a letéti könyvtárak olvasói átlaga 25%, míg a középüzemi könyvtáraké mindössze 19,2%.* A könyvtárak e két csoportjában a legfőbb eredménynek a

beiratkozott olvasók számát tekintjük. Fő funkciójuk az olvasás iránti érdeklődés felkeltése. Adottságaik miatt — társadalmi munka, heti 1—2 kölcsönzési alkalom — egyéb teljesítményt ma még kevésbé lehet számonkérni.

A vasas könyvtáraknak — mint vázoltuk — az üzemi dolgozók jelentékeny hányadával sikerült tartós kapcsolatot teremteniük. Az 1966-os SZOT elnökségi határozat óta, ha nem is gyors ütemű, de egyenletes fejlődés tapasztalható. Az olvasótábor növelésével kapcsolatos teendőkét, amelyeket a SZOT határozat egyik fő feladatként jelölt meg, a szakma területén igen differenciáltan kell megszabni. Elsősorban a 33 középüzemi könyvtárban vannak nagyobb lehetőségek és tennivalók. A nagyüzemi könyvtárakban csak ott kell lényegesen növelni az olvasók arányát, ahol az eredmények valamilyen oknál fogva a kategória átlagszínvonala alatt vannak. A többiekénél az olvasók arányának tartására vagy csak kis mértékű növelésére törekedhetünk.

Az eredmények közül elsősorban a jó *könyvellátottság és az állomány megfelelő minősége* emelhető ki. Az állományfejlesztés anyagi feltételeivel általában rendelkeznek a könyvtárak, állománygyarapítási gondok csak néhány középüzemi könyvtárnál jelentkeztek. Reméljük, hogy a vállalatok gazdasági eredményei a jövőben is biztosítják a könyvtárak hasonló, vagy éppen javuló ellátottságát.

Az elmúlt két évben sokat javultak a könyvtárak helyiségviszonyai és technikai feltételei is. A nagyüzemi könyvtárak nagy része, néhány középüzemi könyvtár — sőt letéti is — ez idő alatt tért át a szabadpolcos kölcsönzésre, berendezését felújította, helyiségét átalakította. A berendezésekhez nyújtott SZOT támogatáson kívül a Vasas szakszervezet elnöksége is szép összegekkel járult hozzá a könyvtárak korszerűsítéséhez. E juttatások a helyi szakszervezeti és vállalati erőforrásokat is mozgásba hozták. Az átalakítások azonban csak átmenetileg enyhítették a férőhely gondokat. Ahol az utóbbi években nem történt korszerűsítés — vagy évekkal ezelőtt tértek át a szabadpolcos kölcsönzésre —, ott gondokkal küszködnek a könyvtárak, mégpedig a számos kis- és középüzemi könyvtáron kívül két fontos nagyüzem, a Győri Vagongyár és a Dunai Vasmű könyvtára is. A *Dunai Vasmű könyvtárának helyiséggondjai* nemcsak az üzem, hanem a város könyvtárügyét is érintik, s a megoldás sürgős társadalmi összefogást és gyors intézkedést követel. A helyiségproblémák megoldása teljesen a vállalati építkezések, nagy beruházások függvénye. Bár az új gazdasági mechanizmus kapcsán máris vannak vállalati kezdeményezések, az építkezések terén csak lassú javulásra számíthatunk. A jelenlegi helyzetre jellemző, hogy *Budapesten 192 könyvtár*

közül csak 80 rendelkezik saját helyiséggel, önálló olvasóterme egyetlen könyvtárnak sincs.

A Borsodnádasdi Lemezgyár új szakszervezeti könyvtára

A *személyi ellátottságot* tekintve a nagyüzemi könyvtárak helyzete látszatra kedvező: ugyanis a 36 nagyüzemi könyvtárban 87 főfoglalkozású könyvtáros (rajtuk kívül a budapesti központi és körzeti könyvtárakban még 9 fő) dolgozik. Szakmai felkészültségük megfelelő. Sokan rendelkeznek közép- vagy felsőfokú szakképzettséggel, vagy most fejezik be tanulmányaikat. (A 66 budapesti könyvtáros közül 32 felsőfokú képzettségű.) A nehézségeket a könyvtárosok túlterheltsége okozza: az egyéb könyvtári munkafolyamatok elvégzése mellett *évi 30 000 kötet könyv kölcsönzése jut egy-egy főhivatású könyvtárosra.* További eredményeket csak a létszámok emelésével remélhetünk, erre pedig nagyon kevés a lehetőség.

A Diósgyőri Gépgyár újjáalakított könyvtára (Bucsi Jenő felv.)

Külön ki kell emelni, hogy a *társadalmi munkás könyvtárosok* közül milyen sokan és milyen régóta végzik munkájukat nagy lelkesedéssel, úgyszeretettel. Megszerezték az alapfokú képzettséget, vállalják a munkával járó felelősséget, s — sajnos — nem egyszer közvetlen munkahelyi feletteseik rosszallását is.

II.

A szakszervezeti könyvtárakról szólva gyakran hivatkozunk a mozgalmi hagyományokra. A vasiparban ez különösen indokolt. Ma már azonban nem csupán ezek a hagyományok, hanem az elért eredmények és a követelmények állítják *a könyvtárakat első helyre a szakszervezetek népművelési tevékenységében*. Az üzemi vezető testületek többsége e szerint értékeli a könyvtármozgalmat. Ezt a rangemlést a SZOT elnökségének irányelvei is nagymértékben elősegítették.

A *tartalmi* követelményeknél ismételtelen utalni kell arra, hogy differenciáltabb munkára csak a nagyüzemi könyvtárak képesek — ezek sem egyforma színvonalon. A kisebb könyvtárak jelentőségét ez a megítélés nem csökkenti, hiszen az ilyen üzemekben legtöbbször a könyvtár az egyetlen művelődési lehetőség. Munkájuk akkor lehet jó és tartalmas, ha könyvtárművelődésük összetétele megfelel a nevelési céloknak. Ez pedig a központi és a körzeti könyvtáraktól függ.

Az elmondottak alapján a nagyüzemi könyvtárak munkájának itt azokat a vonásait emeljük ki, amelyek mozgalmi szerepükből, a munkahelyi neveléssel kapcsolatos sajátos feladataikból adódnak. Ilyen jellemzőjük, hogy *a munkásokkal közvetlen kapcsolatban* állnak. Ezt a megállapítást bizonyítja az olvasótábor összetétele (a nagyüzemek könyvtáraiban az olvasók 48%-a fizikai munkás, s a letéti könyvtárakban ez az arány még nagyobb). A munkásokkal való foglalkozás — anélkül, hogy a többi réteget elhanyagolják — tevékenységük fő meghatározója.

A legnagyobb elismerést azok a könyvtárak vívták ki, amelyek felkarolták *a szocialista brigádok* művelődési törekvéseit. A kölcsönzési munkával túlterhelt könyvtárosoknak ez a tevékenysége azért is tiszteletreméltó, mert a kölcsönzésen kívüli idő jelentékeny részét felemészti, és nem végezhető el a könyvtár falai között. A *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár* szocialista brigádok részére összeállított ajánló bibliográfiái

hatékony segítséget nyújtottak a könyvajánló munkához, de a foglalkozás módszereit maguk a könyvtárosok dolgozták ki helyi adottságaiknak megfelelően. A könyvtárak közül többen tájékoztatókat adnak ki a könyvtári — és egyéb művelődési — vállalkások lehetőségeiről, szocialista szerződéseknek kötnék, kielégítik a brigádok speciális igényeit (pl. tanuláshoz rendelkezésükre bocsátják a kötelező irodalmat), értékelik vállalásaikat. A szocialista brigádok és az üzemi könyvtár kapcsolata a könyvtár mozgalmai tevékenységének egyik fő jellemzője.

A könyvtárak munkájában fontos helyen áll az *üzemi fiatalok olvasóvá nevelése*. Különösen nagy figyelemmel kell foglalkozniuk a *vasipari szakmunkás tanulókkal*, akiknek száma igen tekintélyes, országosan kb. 50 000. Korábban a könyvtárak gondoskodása szervezeti okok miatt nem terjedt ki rájuk. Az utóbbi 2 évben az elzárkózás megszűnt, azonban még csak 10%-uk tagja a vasas könyvtáraknak. A velük való szervezett munkahelyi foglalkozás megindult, a módszerek most alakulnak ki. Több könyvtár már tanműhelyekbe, intézetekbe, otthonokba kihelyezett letéti könyvtárakkal segíti jobb könyvellátásukat. A szakszervezet kulturális osztálya külön is tanulmányozza és segíti ezt a tevékenységet.

A fentiekben már utaltunk arra, hogy az üzemi népművelésben a könyvtárak egyre inkább a jelentőségük szerinti központi helyet foglalják el. Ez összefügg a *könyvtárak tevékenységi területének kiszélesedésével* is. A nyelvlecke lemezek, hangszalagok kölcsönzése, irodalmi körök, irodalombarát klubok, hanglemez klubok szervezése, az író-olvasó találkozók, vetélkedők megrendezése stb. sokoldalúbb tevékenységet jelez a hagyományos üzemi könyvtári munkánál. Ezekben kívül az üzemi ismeretterjesztés, szervezett oktatási formák, a művelődési intézmények gyermekfoglalkozásai stb. sem nélkülözik a könyvtárak közreműködését. A tevékenységi köröknek ez a kiszélesedése növeli a könyvtárak társadalmi elismertetését.

A könyvtárak munkájának tartalmát meghatározza, hogy az olvasók zömét a fizikai munkások adják, akiknek érdeklődése elsősorban *szépirodalmi* jellegű. (A nagyüzemi könyvtárak évi forgalmának 77,1%-a jut a szépirodalmi művekre.) A szépirodalmi olvasmányok kiválasztásának befolyásolásával — tehát közvetettebb módon — kell a nevelési feladatokat megvalósítani. A munkásokkal kapcsolatos olvasószolgálati munka főleg abban áll, hogy a könyvtárosok igényeznek az ízlésüknek megfelelő könyvek kölcsönzésén kívül ösztönös irodalmi ítéletüket is tudatosabbá formálni, és az újabb, értékes irodalmat közvetíteni hozzájuk.

A szépirodalmi művek nagyarányú kölcsönzése mellett növekszik a világnézeti, ideológiai, esztétikai, szakmai nevelést közvetlenebbül szolgáló *ismeretterjesztő* könyvek iránti érdeklődés is. Budapesten például 1967-ben 2,7%-kal emelkedett az ismeretterjesztő művek forgalma. A vasas könyvtárak külön is foglalkoznak a társadalom- és természettudományi művek propagálásával. Másik sajátos feladatuk, hogy a terhelést közvetlenül segítő *szakkönyveket* közvetítsék olvasóikhoz. Ennek érdekében több helyen kialakultak a műszaki könyvtárakkal való együttműködés formái. Az együttműködést szeretnénk a jövőben szervezeten megvalósítani.

III.

A könyvtárak nagy száma és a nagyságukból adódó differenciáltsága miatt a *könyvtárhálózat irányítása* sokrétű munkát ró az irányítókra. A szakszervezet hatásköre a vidéki könyvtárakkal való foglalkozással is bővült. A vidéki tennivalókat a Vasas szakszervezet a megyei szakmaközi központi könyvtárakkal együttműködve végzi. A szakszervezeti vezető szervek határozatai segítik a könyvtármunka fejlesztését, a könyvtárügyi problémák megoldását. A határozatok végrehajtásának megszervezését a szakszervezet kulturális, agitációs és propaganda osztálya a központi és a körzeti könyvtárak apparátusának segítségével végzi. A központi könyvtár legfontosabb feladata — a letéti hálózat ellátásán kívül — a könyvtárak módszertani segítése, de nagyon gyakran kéri a kis- és középzemű könyvtárak az operatív segítségnyújtást is (például az állományrendezéshez, selejtezéshez stb.). Természetes, hogy a társadalmi munkás könyvtárosok támogatása a legfontosabb, és a rendszeres helyszíni tanácsadás mellett oktatásukra, továbbképzésükre is nagy gondot fordít a hálózati központ. Emellett osztozik a nagyüzemi könyvtárak gondjaiban, tanulmányozza munkájukat, problémáikat, elterjesztésre érdemes módszereiket. Erejéhez és lehetőségeihez képest a hálózat minden könyvtára számára használható kiadványokat, propaganda anyagokat nyújt.

Az 1966-os SZOT elnökségi határozat óta a könyvtárak munkája jó irányba fejlődött. A munkában még sok ugyan a javítani való, de a fenti eredmények jelzik a fejlődés tendenciáit.

Karácsonyi Jánosné